

Rafał Wrzecionek

Złożenie testamentu u notariusza

1. Wprowadzenie

Czynność notarialna polegająca na otwarciu i ogłoszeniu testamentu winna niewątpliwie nastąpić po wcześniejszym złożeniu testamentu będącego przedmiotem tej czynności u notariusza, który będzie jej dokonywał, lecz nie wcześniej niż po otrzymaniu dowodu śmierci spadkodawcy. Czynność notarialna otwarcia i ogłoszenia testamentu charakteryzuje się złożoną strukturą wewnętrzną. Notariusz dokona otwarcia testamentu jedynie wówczas, gdy złożony testament będzie wymagał przeprowadzenia takiej czynności. Będzie to miało miejsce w sytuacji, gdy dokument ten zostanie złożony np. w zamkniętej kopercie. Ogłoszenie testamentu polega na odczytaniu jego treści. Zgodnie z art. 95d zdanie 2 pr. not. – z otwarcia i ogłoszenia testamentu sporządza się protokół. Czynność ta – wbrew normie wynikającej z art. 2 § 2 pr. not. – nie ma charakteru dokumentu urzędowego, gdyż polega na dokonaniu realnej czynności – otwarcia i ogłoszenia złożonego testamentu. Sporządzony protokół jedynie potwierdza wcześniej dokonaną czynność faktyczną – szczegółowo opisaną w jego treści. Powyższe obrazuje etapy, które składają się na dokonanie analizowanej czynności notarialnej.

2. „Złożenie” testamentu u notariusza – interpretacja pojęcia

Zgodnie z przepisem art. 641 § 1 k.p.c. „osoba, u której znajduje się testament, jest obowiązana złożyć go w sądzie spadku, gdy dowie się

o śmierci spadkodawcy, chyba że złożyła go u notariusza.” Z powyższą regulacją koresponduje treść art. 95d zdanie pierwsze pr. o not., z którego wynika, że „w razie złożenia testamentu, notariusz dokonuje jego otwarcia i ogłoszenia, chyba że otwarcie i ogłoszenie testamentu już nastąpiło.” W kwestiach wykonawczych związanych z tą normą ustawodawca odsyła do przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Nasuwa się więc w tym miejscu pytanie: jak winno się rozumieć użyte w powyższych przepisach pojęcie „złożony”? Czy czynność tę można traktować jako przedłożenie testamentu do czynności notarialnej jego otwarcia i ogłoszenia – tj. jako jeden z etapów czynności notarialnej otwarcia i ogłoszenia testamentu?

Ustawodawca w treści kodeksu postępowania cywilnego wielokrotnie używa pojęcia „złożyć” w kontekście złożenia dokumentu, stanowiąc o powodzie, który „nie złożył” pozwu (art. 46 § 1 k.p.c.), osobie działającej bez pełnomocnictwa, która powinna je „złożyć” (art. 97 § 2 k.p.c.), stronie, która nie złoży sądowi spisu kosztów (art. 109 § 1 k.p.c.), stronie obowiązanej do „złożenia oryginału dokumentu”, przy czym zamiast oryginału strona może „złożyć odpis” dokumentu (art. 129 § 1 i 2 k.p.c.), przewodniczącym, który może żądać „złożenia załącznika” (art. 161 k.p.c.), biegłych mogących „złożyć opinię” na piśmie (art. 285 § 2 k.p.c.), pozwanym, który „nie złożył” odpowiedzi na pozew (art. 479¹⁸ § 2 k.p.c.), złożeniu urzędowi dokumentu (art. 562 k.p.c.), złożeniu wypisu aktu zgonu spadkodawcy (art. 641 § 3 k.p.c.), testamentie, który należy „złożyć” w sądzie spadku, chyba, że osoba „złożyła go u notariusza” (art. 646 § 1 k.p.c.), złożeniu kilku testamentów (art. 650 k.p.c.), notariuszu, który przesyła „złożony testament” sądowi spadku (art. 653 k.p.c.), czy o sądzie spadku, który wzywa do „złożenia testamentu” (art. 670 k.p.c.).

Pojęciem „złożyć” ustawodawca posługuje się również przy okazji regulacji dotyczącej depozytu sądowego. W treści art. 479^{19a} k.p.c. oraz art. 693 k.p.c. wskazuje na „złożenie (...) do depozytu sądowego”¹.

Analizowanego pojęcia ustawodawca używa w treści kodeksu postępowania cywilnego w kontekście językowym². Pojęcie „złożyć”, znaczy

¹ Patrz też: art. 492 § 1 k.p.c. oraz art. 636 k.p.c.

² Nie tylko w aspekcie składanych dokumentów czy depozytu, lecz również w aspekcie składanych oświadczeń (art. 505⁸ § 3 k.p.c., art. 658 k.p.c., art. 245 k.p.c., art. 181 pkt 1 k.p.c., art. 117 § 2 k.p.c., art. 176 k.p.c., art. 640 § 1 i 2 k.p.c., art. 647 k.p.c., art. 103 § 2 k.p.c.).

bowiem tyle co: „(...) przedłożyć w jakimś miejscu (...), dać, ofiarować (...), złożyć w czyjeś ręce, przekazać coś, oddać komuś do rąk (...), złożyć dowód (dowody) czegoś, dostarczyć dowody na coś (...)”³; „(...) przekazywać”⁴; „(...) zebrać, zgromadzić, skompletować (...), schować, zdeponować (...), oddać, wręczyć, doręczać, przedstawić (...)”⁵; „(...) składać gdzieś dokumenty (...), złożyć (...) wniosek (...)”⁶.

Dokonując szczegółowej analizy treści kodeksu postępowania cywilnego można stwierdzić, że prawodawca utożsamia pojęcia „złożyć” oraz „dołączyć”. Daje temu wyraz choćby w przepisie art. 626² § 3 k.p.c., gdzie stanowi, iż do wniosku „należy dołączyć dokumenty, stanowiące podstawę wpisu w księdze wieczystej”. Z kolei taki „wniosek może złożyć” np. uprawniony organ czy właściciel nieruchomości (art. 626² § 5 k.p.c.). Podobnie jest w treści art. 126 § 3 k.p.c., gdzie wskazano: „do pisma należy dołączyć pełnomocnictwo, jeśli pismo wnosi pełnomocnik, który przedtem nie złożył pełnomocnictwa (...)”.

W tym samym kontekście znaczeniowym ustawodawca używa także pojęcia „przedłożyć”, stanowiąc o przedłożeniu oryginału dokumentu na żądanie sądu (art. 129 § 4 k.p.c.), przedłożeniu niebudzącego wątpliwości dowodu na piśmie (art. 822 k.p.c.), dłużnikowi obowiązany przedłożyć komornikowi umowę regulującą prowadzenie rachunku (art. 891¹ § 1 k.p.c.), komorniku niezwłocznie przedkładającym sądowi protokół wraz z aktami (art. 1013⁵ § 1 k.p.c.).

Zamienne używanie tych pojęć jest uzasadnione ich językowym zakresem znaczeniowym, bowiem pojęcia „złożyć”, czy „składać” znaczą tyle samo co „przekazywać, ofiarować, przedkładać”⁷.

Z powyższej analizy wynika, że pojęcia takie jak „złożyć”, „przedłożyć”, „przekazać”, są przez ustawodawcę w kodeksie postępowania

³ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. XIX, red. H. Zgólkowa, Poznań 2004, s. 404.

⁴ *Słownik języka polskiego*, t. VIII, S-Ś, red. W. Doroszewski, Warszawa 1966, s. 287-288.

⁵ J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. VIII, Z-Ż, Państwowy Instytut Wydawniczy MCMLIII, s. 541-543.

⁶ *Słownik języka polskiego PWN R-Z*, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 968.

⁷ *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. M. Bańko, Warszawa 2005, s. 616, s. 727.

cywilnego utożsamiane. Znajduje to swój wyraz w przepisie art. 797 § 5 k.p.c., gdzie ustawodawca stanowi *ekspresis verbis*: „ilekroć w ustawie jest mowa o przedstawieniu (okazaniu, dołączeniu, doręczeniu albo złożeniu) tytułu wykonawczego (...)”, zaś w treści art. 1190 § 3 k.p.c. stanowi, iż jeśli strona „nie przedstawi dokumentów, które strona obowiązana była przedłożyć”. Podkreślić jednak należy, że w myśl § 10 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r., w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”⁸, z którego wynika, że do oznaczenia jednakowych pojęć używa się jednakowych określeń, a różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami – jest to zabieg ustawodawcy, który obecnie nie powinien mieć miejsca.

Dokonując analizy ustawy – Prawo o notariacie, należy stwierdzić, iż ustawodawca w treści tego aktu prawnego w Dziale II – „Czynności notarialne”, używa pojęcia „złożyć”, nie tylko przy okazji regulacji czynności notarialnej przyjęcia na przechowanie (art. 106 § 3; art. 108 § 1 pr. o not.), lecz także w kontekście: składanego tuszowego odcisku palca oraz podpisu (art. 87 § 1 pkt 4 i 5; art. 88; art. 94 § 2 pr. o not.); składanych oświadczeń (art. 95c; art. 104 § 3 pr. o not.); składanych żądań – wniosków (art. 95c § 2 pkt 1 pr. o not.) oraz regulacji w zakresie złożenia testamentu u notariusza (art. 95d pr. not.). W tym ostatnim kontekście posługuje się również pojęciem „okazać”, którym określa ogólny obowiązek przedstawienia do dokonywanej czynności odpowiednich dokumentów (art. 92 § 1 pkt 5; art. 96 pkt 2; art. 98; art. 99 § 1 i 2 pr. o not.). W ujęciu słownikowym pojęcie „okazać” znaczy tyle samo co: „przedstawić dokument (...), uzewnętrznić (...), pokazać (...)”⁹. Jest ono bliskoznaczne¹⁰ z pojęciem „przedkładać”, które oznacza „przedstawić, składać co komu (...), przedkładać dokument do podpisu, przedkładać wnioski (...)”¹¹. Słowo „okazać” w omawianym kontekście pozostaje więc synonimem pojęć: „złożyć”, „przedłożyć” czy „składać” określony

⁸ Dz.U. nr 100, poz. 908.

⁹ S. Skorupko, H. Auderska, Z. Łempicka, *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1969, s. 502.

¹⁰ *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych...*, s. 487, s. 616.

¹¹ S. Skorupko, H. Auderska, Z. Łempicka, *Mały słownik...*, s. 642.

dokument. Z uwagi na fakt, że ustawodawca nie wprowadza definicji ustawowych powyższych pojęć, przez co ich wprost nie różnicuje, uprawnione jest przyjęcie ich znaczeń językowych w przepisach ustawy – Prawo o notariacie. W praktyce notarialnej w tym przedmiocie można zaobserwować podział dokumentów służących odpowiedniemu dokonaniu przez notariusza czynności służbowej na dokumenty niezbędne do dokonania czynności notarialnej oraz dokumenty uzupełniające informacje wynikające z tych pierwszych¹². Zasadniczą grupą dokumentów służących osiągnięciu pożądaných skutków czynności wynikających z jej natury i warunkujących dokonanie danej czynności są tak zwane dokumenty przedłożone czy złożone do danej czynności notarialnej, bez których niemożliwe jest dokonanie żądanej czynności notarialnej z uwagi na obowiązujące przepisy prawa. Dokumenty uzupełniające informacje wynikające z dokumentów przedłożonych do czynności pozostają zbiorem dokumentów okazywanych przy dokonywaniu danej czynności wyłącznie z woli stron (uczestników, notariusza itp.).

Powszechne pojmowanie znaczenia słowa „złożyć”, bez wnikliwej jego analizy językowej, sprawia, że jest ono kojarzone w aspekcie czynności notarialnej przede wszystkim z przechowaniem czy depozytem notarialnym¹³. Jednak jak wykazuje powyżej przedstawiona analiza językowa tego pojęcia – nie zawsze będzie ono pojmowane w takim samym znaczeniu¹⁴.

Zarówno przepis art. 95d pr. o not., jak również art. 646 § 1 k.p.c. należy interpretować w kontekście przepisów kodeksu postępowania cywilnego, w tym również w aspekcie dokonywanej przez notariusza czynności, a nie wyłącznie przez pryzmat istniejącej już w ustawie – Prawo o notariacie instytucji przyjęcia na przechowanie.

¹² Szerzej patrz: R. Wrzeczionek, *Czynności notarialne w prawie spółek*, Warszawa 2012, s. 119-120.

¹³ Patrz np. D. Dónczyk, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 34, nb 8; uchwała nr VII/46/2011 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 4 czerwca 2011 r., w sprawie utworzenia rejestru testamentów i zasad jego funkcjonowania.

¹⁴ Patrz np.: D. Celiński, A. Dawid, *Otwarcie i ogłoszenie testamentu w praktyce notarialnej*, Biuletyn Izby Notarialnej w Katowicach 2011, nr 1, s. 54 i nast.

3. Podmiot uprawniony do „złożenia” testamentu u notariusza

Przepisem art. 95d pr. o not. ustawodawca nakłada na notariusza obowiązek otwarcia i ogłoszenia testamentu w przypadku jego złożenia. Zasadnym w tym miejscu jest więc ustalenie osoby uprawnionej do złożenia testamentu notariuszowi. Złożyć testament do czynności notarialnej jego otwarcia i ogłoszenia uprawniony jest każdy będący w posiadaniu testamentu, który będzie przedmiotem tej czynności notarialnej. Podobnie jest z uprawnieniem do żądania dokonania przez notariusza czynności. Notariusz nie może odmówić dokonania analizowanej czynności notarialnej powołując się na okoliczność, że osoba żądająca jej dokonania nie jest w kręgu spadkobierców ustawowych ani testamentowych – jeśli dysponuje ona oryginałem sporządzonego testamentu (w przypadku gdy jest on sporządzony w zwykłej formie pisemnej) bądź wypisem aktu notarialnego testamentu (w przypadku gdy jest on sporządzony w formie aktu notarialnego) oraz dowodem śmierci spadkodawcy.

W doktrynie¹⁵ słusznie wskazuje się, że złożenie testamentu winno nastąpić u notariusza wybranego przez osobę żądającą dokonania czynności otwarcia i ogłoszenia. Jeśli testament został sporządzony w zwykłej formie pisemnej, notariusz przy dokonywaniu czynności jego otwarcia i ogłoszenia winien dysponować oryginałem testamentu spadkodawcy¹⁶. Posługiwanie się odpisem testamentu nie jest wystarczające¹⁷. Zdaniem D. Dończyka – w przypadku testamentu sporządzonego w formie aktu notarialnego – notariusz winien dysponować jego wypisem, który zgodnie z art. 109 pr. o not. ma moc prawną oryginału. Oczywiście, uwzględniając aktualny stan prawny, jest to jedyny sposób postępowania, choć niosący w praktyce istotne zagrożenia. Niepożądana jest sytuacja, w której kilkakrotnie dojdzie do otwarcia tego samego testamentu sporządzonego w formie aktu notarialnego przez różnych notariuszy. Z treści przepisu art. 95d zdanie pierwsze pr. o not. wynika jednoznacznie, iż notariusz dokonuje otwarcia i ogłoszenia złożonego testamentu, „chyba że otwarcie

¹⁵ Tak np.: P. B o r k o w s k i, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2011, s. 165.

¹⁶ Tak też: D. D o Ń c z y k, *Notarialne poświadczenie...*, s. 32.

¹⁷ Postanowienie SN z dnia 26 kwietnia 1988 r., III CRN 104/88 (niepubl.).

i ogłoszenie testamentu już nastąpiło”. Natomiast powszechna jest praktyka wydawania kilku wypisów sporządzonych w formie aktu notarialnego testamentów. Jeśli spadkobiercy po śmierci testatora zwrócą się – każdy z nich z osobna – do różnych notariuszy o otwarcie i ogłoszenie testamentu sporządzonego w formie aktu notarialnego, przedkładając jego wypis – prawdopodobnie dojdzie do sytuacji, w której ten sam testament zostanie otwarty i ogłoszony kilka razy. Należy przy tym wspomnieć, że każdy z przedłożonych wypisów aktu notarialnego testamentu może mieć inne cechy zewnętrzne (plamy, uszkodzenia itp.), a w treści sporządzanego przez notariusza protokołu z otwarcia i ogłoszenia winny te okoliczności znaleźć swoje odzwierciedlenie. Protokoły sporządzone przez notariuszy z otwarcia i ogłoszenia tego samego testamentu mogą nie być więc treściowo tożsame w tym zakresie.

G. Bieniek¹⁸ słusznie wskazał, że uczynienie wzmianki na otwartym testamencie jest problematyczne w sytuacji, gdy notariusz dysponuje jedynie wypisem aktu notarialnego zawierającego testament spadkodawcy. W takim przypadku notariusz, który dokonał otwarcia i ogłoszenia testamentu, mimo że przepisy tego nie przewidują, powinien zawiadomić o otwarciu i ogłoszeniu testamentu notariusza, u którego znajduje się oryginał testamentu notarialnego. Takie stanowisko może jednak – moim zdaniem – budzić wątpliwości w aspekcie obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej notariusza dokonującego czynności.

Dlatego właśnie ustawodawca, mając na względzie choćby powyższe – przykładowe przyczyny, winien wprowadzić regulację, iż w przypadku spisania testamentu w formie aktu notarialnego, jego otwarcia i ogłoszenia w okresie dziesięciu lat, licząc od jego sporządzenia, powinien dokonać notariusz, który dany akt sporządził. Wszak to on dysponuje oryginałem aktu notarialnego przez dziesięć lat od jego sporządzenia. Zgodnie z § 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 kwietnia 1991 r. w sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym¹⁹ – notariusz przechowuje u siebie oryginały m.in. aktów, testamentów, z okresu ostatnich dziesięciu

¹⁸ G. Bieniek, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Rejent 2008, nr 9, s. 28.

¹⁹ Dz.U. nr 33, poz. 147 ze zm.

lat, zaś po upływie tego okresu przekazuje je do archiwum ksiąg wieczystych sądu rejonowego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii. Powyższa regulacja nie znajduje jednak zastosowania do dokumentów przyjętych na przechowanie (§ 7 ust. 2 ww. rozporządzenia). Po tym okresie oryginałem aktu notarialnego testamentu będzie dysponował sąd rejonowy właściwy ze względu na siedzibę kancelarii (art. 90 § 1 pr. not.; § 7 ust. 1 ww. rozporządzenia), który z chwilą wejścia w jego posiadanie winien być obowiązany do jego otwarcia i ogłoszenia przy zaistnieniu odpowiednich przesłanek. Postulat taki koresponduje nie tylko z faktem, że jedynie w takiej sytuacji można mówić o otwarciu i ogłoszeniu („oryginalnego”) testamentu i opisie jego zewnętrznych cech, lecz nadto z możliwością niezwłocznego dokonania wzmianki na otwartym testamencie bezpośrednio po jego otwarciu i ogłoszeniu.

Abstract

This article include answers the following question: how should we understand an expression to pass on testament, used in the art. 95d Law of Notary.

Mgr Rafał Wrzeczionek – doktorant Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego.